

A vepszék nagy földje

ANATOLIJ PETUHOV¹

A régi évkönyvek Északnyugat-Oroszország népei között a *veszeket* is megemlíti. Az egyik krónika írja: „Az első lakosok Novgorodban a szlovínok, Polockban a krivicsek, Rosztovban a merják, Belozerjében² a veszek, Muromban a muromák voltak.” A veszek valamikor nagy területet laktak az Onyega-tó körül, főleg annak D-i oldalán. Az egységes, központosított orosz állam létrejöttével e vidék is betagozódott Oroszországba.

Sokáig úgy tartották, hogy a veszek szétszóródtak a szlávok között, és nyomtalanul eltűntek az idők mélyén. Az újabb kutatások alapján azonban bizonyosra vehető, hogy a régi évkönyvekben említett veszek leszármazottai a mai *vepszék*, akiknek őseit az elmúlt századokban mint csúdokat, a 19. sz.-ban pedig mint csuharokat és kajvánokat emlegették.

Egy kis történelem

A régmúlt időkben a vepszék, igyekezvén megőrizni függetlenségüket és elkerülni a novgorodi feudális urak hatalmát, a legistenhátramögötti helyekre húzódtak vissza. A környékükön élő oroszok körében általános vélekedés volt, hogy a csúdok földje tele van áthatolhatatlan erdővel, mocsarakkal és tavakkal. A kereskedőutaktól, a postaforgalomtól és a városoktól való elzártság mindenkinek szemébe ötlött, aki valaha is eljutott a vepszék földjének belsejébe. Bizonyos fokig máig megmaradt ez az elzártság, rányomva bélyegét a vepszék építkezésére, szokásaira, kedélyére és hagyományaira.

A primitív munkaeszközökkel (faeke és kapa) csak sekély talajmegmunkálás volt lehetséges. Az esők és a fagyok gyakran tették tönkre az egész évi termést, úgyhogy a vepszék képtelenek voltak megtermelni ételmüket. A paraszti gazdaság fontos kiegészítője volt a halászat és a gyűjtögetés. Minden vepsze gyermekkorától fogva halászik. A hal minden fajtája, – a szózt gombával, az áfonyával és más erdei gyümölcsökkel együtt – a vepszék mindennapos eledele.

Az erdei munka nem csak élelem-, hanem pénzforrás is volt. Martyanov simozerei kereskedő minden évben tízezerrel fogta a császármaradarat, a fajdkakast és a siketfajdot, szekérszámba vitte Pétervárra a prémeket, tonnaszámba gyűjtötte a gombát és a tőzegáfonyát. A tutajozható folyók (Ojaty, Szuda, Kapsa) mentén telente fakitermeléssel foglalkoztak. A favágás nehéz, de viszonylag jól fizető munka volt.

Az északi vepszék – Soksi és Ribreki környékén – a 18. sz. végétől híressé váltak porfir és diabáz kőfejtéseikről. A Soksiból származó porfirt pl. a pétervári Lszák székesegyház és a Kazányi katedrális díszítésénél is használták, a Ribrekiből való diabáz pedig a moszkvai Vörös téren látható.

¹ Író, az Orosz Föderáció népi küldötte.

² Az észak-országi Fehér-tó (Beloje ozero) vidéke.

Végül jelentős helyet foglalt el a vepszék hagyományos életvitelében a kézművesség. Az ojatyi fazekasok termékeikkel eljutottak Karéliába, Murmanszkba, Pétervárra és Finnországba is. A 19. sz. végén fellendült vásárokon – Ostában, az Alekszandro-Szvirszkij kolostornál és Padanban (az Ojaty mellett) – a simozeroi vepszék cipőt, a jaroszlavicsiak nyergét, a tuksozeróiak bodnártermékeket kftáltak. A vásárokon petrozavodszki, olonyeci, vityergai, cserepoveci, novgorodi és máshonnan való kereskedők is feltűntek.

Az oroszokkal való évszázados érintkezés kétségkívül sokban hatott a vepszék életére. Mindazonáltal sok sajátosságot őriznek a mai napig. Ami elsősorban megkülönbözteti őket más népektől, az természetesen a vepsze nyelv, a finnugor nyelvek egyike. A balti finn csoportba tartozó vepsze nyelv kialakulása időszámításunk első évtizedére tehető.

A vepszék sohasem voltak mélyen vallásosak. Az orosz pravoszláv hittérítőktől elfogadták ugyan a kereszténységet, de sohasem tűntek ki a hitbuzgalomban. Életmódjukat át meg átszövik a pogány hitvilág fennmaradt elemei. A jó vagy rossz szándékú szellemek mindenütt jelen vannak: a házban, a fürdőben, az erdőben, a vizekben. Hogy meg ne sértsék és magukra ne haragfsák őket, a vepszék sok régi szokást ma is megtartanak. Nem lehet csak úgy felépíteni a házat, belépni és beköltözni – ennek megvan a maga sajátos rendje! Nem szabad szidni az erdőt és a vizeket – különben visszahull ránk a kimondott szitok.

A 20. sz. elején a vepszék vidéke félreeső szögletnek számított.³ Az utak hiánya, a kenyér szűke és az frástudatlanság a vepsze parasztság életét különösen nehezézte.

Az első új évtizedek

Még korábban az elzártság sok mindentől megóvta a vepszékét – „a hatalomtól távol könnyebb az élet” –, az októberi forradalom után a földrajzi elzártság már a környező régiókkal való gazdasági és kulturális kapcsolattartás akadályát jelentette.

Mint az éhező a kenyérre, úgy vágyakoztak a vepszék a tanulás lehetősége után. Nem csak a gyermekek: ösz hajú idős emberek ahogy teheték, tanultak, könyveket és újságokat olvastak. És akármilyen szegény és kivérzett volt is Szovjet-Oroszország a polgárháború után, a vepszék számára megnyitották az iskolákat és olvasókörtöket. Kórházak épültek. Létrejötték az első szövetkezetek, amelyek gondoskodtak a lakosság kenyérrrel, szerszámmal és más áruval való ellátásáról.

A vepsze vidéken különösen nagy változások játszódtak le a 30-as években. A vepszék által lakott településeken nemzetiségi tanácsok alakultak, amelyek tagjai a vepszék közül kerültek ki. Ilyen falusi tanácsból több mint 20 alakult. Az Ojaty vidékén létrejött egy vepsze nemzetiségi körzet, amelynek székhelye Andronovszkoje község lett. Megkezdődött egy második nemzetiségi körzet előkészítése is, amelynek székhelye Simozero lett volna. Az öregek még emlékeznek, micsoda lelkesedéssel építette a lakosság a körzeti tanács épületét és a kórházi blokkot. Hasonló kórházépület létesült az Ivodi folyónál, Kuja és Pondala között a soljai járásban.

1932 elején – mint M. I. MULLONEN írja – a Leningrádi Terület Végrehajtó Bizottsága Nemzetiségi Osztályának keretében megalakult az „Új Ábécé Bizottság”, amely a Szovjetunió Legfelsőbb Tanácsa Nemzetiségi Tanácsa Elnökségének keretében működő Össz-szövetségi Új Ábécé Bizottságnak volt alárendelve. E bizottságokat a kis népek anyanyelvi frásbeliségének megteremtésével, a nemzetiségi káderek képzésével, az frástudatlanság lektüzdésével, a nemzetiségi tankönyvek és egyéb irodalom kiadásával bízták meg. A Leningrádi területen, ahol a vepszék száma meghaladta a 24 000 főt, 57 iskola nyílt meg számukra, amelyekben összesen több mint 3000-en tanultak. Öt éven belül a leningrádi tanárképző főiskola „Kirja” kiadójánál 60 vepsze nyelvű tankönyv és egyéb kiadvány jelent meg, köztük az első vepsze–orosz szótár. A Legyejnoje Polje-i pedagógiai technikumban vepsze részleg nyílt. A vepsze származású párt- és tanácsi alkalmazottak Leningrádban, a nemzeti kisebbségek területi iskolájában kaptak kiképzést.

Az 1930-as években folyt nagy munkáról híven tanúskodnak a levéltári iratok. A soljai járási végrehajtó bizottság (ma Vologdai, akkor Leningrádi terület) 1932. évi jelentése a nemzeti kisebbségek körében kifejtett munkáról a következőket írja:

³ Noha a birodalmi fővárostól, Szentpétervártól alig pár száz km választja el a vepszék lakóterületét. (A Ford.)

„1. A falusi szovjetek elnökei, titkárai és számadói mindnyájan vepszék. Mindkét falusi szovjetberf emellett másfél hónapig dolgoztak a területi nemzeti iskolák káderei.

2. A szövetkezéskésítés előtt a parasztoznak csak fackéjük és boronájuk volt. Most a kolhoztagok el vannak látva vaskével és vasboronával, kapával és kaszával. A kollektivizálás a kujai körzetben 100, a pondalaiban 85%-os stádiumban van. A járás más falvaival összehasonlítva e községek előtt állnak. A kujai tanácsot ezért egy traktorral jutalmazták meg. A beadás teljesítésében a kujai tanács ugyancsak élen jár. A nyáron a 14 kolhoz közül 13-ban működött ebédlő, minden kolhozban volt óvoda. Kujában 4, Pondalában 1 iskola működik. Sikeresen vizsgázott az elemi iskolában 260 tanulóból 242, a szakiskolában 85-ből 65.”

Egy másik dokumentum:

„Javaslat a kujai s a pondalai községi nemzeti tanácsoknak nyújtandó segítségéről az 1933. évben:

1. 1933-ban gépállomást kell szervezni.

2. Fejleszteni kell a vepsze nemzeti iskoláz- és tanács káderek továbbképzését. A kujai iskolában létre kell hozni a kolhoz káderek körét. Meg kell szervezni az esti oktatást.

3. A kolhozokban közös ebédlőket, óvodákat és egészségügyi szobákat kell létesíteni. Kujában kórházat, Pondalában felcserpontot kell nyitni.”

A soljai járási végrehajtó bizottság levele a Leningrádi területi végrehajtó bizottság nemzeti osztályához (1933 február):

„Kérünk öt vepsze nyelvet bírő tanárt, mivel 9 vepsze nyelvű iskola nyílt és csak 4 tanárunk van.”

1933 augusztus:

„Leningrádban megkezdődtek a községi nemzeti tanácsok elnökei számára szervezett továbbképző kurzusok.”

A vepsze nemzeti községi tanácsok száma ez időben 24 volt és mindegyikben hasonló tevékenység folyt. A falvak növekedtek és átalakultak. A házak is kezdtek kicsérőlni: magasabb, nagyobb, világosabb házak épültek, orosz mintájú tűzhellyel. A vepsze falvakat a közigazgatási központokkal összekötő utakat egész évben járható állapotban tartották. Az analfabétizmus felszámolása rövid idő alatt sikerült. Kialakult a vepsze értelmiség. Sok régi hiedelem eltűnt, a varázslók hatalma megingott és helyenként teljesen meg is szűnt. A nemzeti körzetek és falusi szovjetek, valamint az anyanyelvi oktatás létrejötte megerősítette a vepszék nemzeti öntudatát. Nem véletlen, hogy a vepszék száma a hivatalos kimutatásokban éppen az 1930-as években érte el maximumát: kb. 35 000 főt.

Visszatekintés fél évszázad távolába

1938-ban a vepsze nyelvű oktatást megszüntették. Magyarázatul azt hozták fel, hogy kevés a tankönyv és a tanszemélyzet. Az oktatás során más objektív nehézségek is felmerültek: a vepsze ábécé ugyanis latin betűkre volt kidolgozva. A cirilli betűs vepsze írás kidolgozása csak 1936-ban került napirendre, de az anyanyelvi oktatás beszüntetésével hamarosan el is vesztette aktualitását.

A vepsze iskolák bezárásának és az anyanyelvi oktatás megszüntetésének szükséges és elkerülhetetlen voltáról sokat lehetne vitatkozni. Egy dolog azonban kétségtelen: ez a tény romboló hatást gyakorolt a vepszék közérzetére. Ismét felbukkant a kisebbség és a kiszolgáltatottság még épp csak elfeledett érzése. A vepszék kezdték úgy érezni, hogy nyelvük szegényes, szókincsük elégtelen, a vepsze nyelv a maguk szűk körein kívül sehol sem használható. Más a helyzet természetesen az oroszsal... Azt mindenütt megértük – nem jobb-e hát minden erőt az orosz tanulására fordítani?

Akárki találta ki eme okoskodást, a vepszék túlnyomó többsége nem fogadta el az ilyen logikát. Van egy vepsze mondás: „A legerősebb az az ember, aki nem feleli szűk földjét, nyelvét és édesanyját!”

1937-ben létrehozták a Vologdai területet, amely magában foglalta Simozero környékét (Nazsmozero, Krivozero, Torozero, Pjazsozero, Simozero és Pelkasz falvakat), valamint Kuját és Pondalát. Ily módon kb. 8000 vepszét közigazgatási határ vágott el a Leningrádi területen maradó társaitól. Ezzel a Simozero székhelyű második vepsze nemzeti körzet kialakítása lekerült a napirendről.

⁴ Kujai és Pondalai községekről van szó – A. P.

A 30-as évek végétől tehát új korszak kezdődött a vepszék életében. A fiatal és középgeneráció teljes körű írni-olvasnitudása, az egész vepsze nép oroszul tudása jó ürügyül szolgált a helyi vezetőknek, hogy a vepszék és az oroszok között semmi különbséget ne akarjanak látni. A gazdasági vezetés részéről talán még el is fogadható mindez, az ideológiai munkában azonban egyenesen következett ebből a nemzetiségi sajátosságok teljes tagadása. A gyűléseken, termelési értekezleteken nem kívánatosá vált a vepsze nyelv: „Hiszen a járási elvtárs nem ért vepszétül!”

A háború utáni években, amikor a paraszti generációk évszázados termelési tapasztalatait egyszerűen átadták a feledésnek, a helyi sajátosságokról, az ősi veszek utódainak nemzeti öntudatáról már egyetlen szó sem esett. Különösen fájdalmasan alakult a simozerói vepszék sorsa.

Az egyetlen artéria, amely a vepsze vidék belsejét átszelte, a Simozerót Ostával összekötő országvíz volt. A háború előtt ezt egész évben használták, árkot húztak mellé, javították, nagy becsben tartották. A háború alatt az élet útja volt ez másfélezer kitelepített leningrádi számára, akik Simozeróban vészelték át az ostrom éveit. Itt szállították az utánpótlást a frontra, amely Osta alatt, Simozerótól alig pár km-re húzódtott.

A háború után azonban az út karbantartás hiányában tönkrement. A simozeróiak számára életbevágóan fontos útszakasz, amelyen a többi vepszével kapcsolatot tarthattak volna, és amelyen korábban az élelmiszereket, napcikkeket hozzájuk szállították, most a tavaszi olvadás és az esőzések idején hónapokig járhatatlan volt.

1955-ben az ostai járást megszüntették. Simozero és a környező vepsze falvak a vityergai járás távoli peremvidékévé váltak. A járási központ immár több mint 100 km-re esett Simozerótól. A környék sorsa ezzel a közigazgatási átszervezéssel pecsételődött meg.

Az 50-es évek elején a Vologdai Területi Pártbizottság még napirendre tűzte az „ostai járás megsegítésének kérdését”. Az ekkori határozatok azonban papíron maradtak. A probléma más úton oldódott meg: az élet rákényszerítette a simozerói vepszéket, hogy kiutat keressenek egyre nehezebbé váló helyzetükből.

A háború utáni években a mezőgazdasági vezetés sablonjai és az adminisztratív beavatkozások rendkívül nehéz helyzetbe hozták a rossz természeti feltételek között gazdálkodó vepsze – és nyilván a hozzájuk hasonló orosz – kolhozokat. Az 50-es évek elején a gabona hektárhozama itt csak 3–4 mázsa, a tehénenkénti tejhozam 300–350 liter, a kolhoztagok évi keresete pedig mindössze 8–10 rubel volt. Mindez odavezetett, hogy az emberek immár nem csak szezonális, hanem egész éves alkalmi munkásként szegődtek el, és otthagyták szülőföldjüket. Végül is a Simozero-vidéken az ötzetet meghaladó lakosságból 1954-re mindössze másfélezeren maradtak.

Először a krivozerói „Október útja” kolhoznál kellett meghúzni a vészharangot. 1958 augusztusában felvetődik a kérdés: Hogyan tovább? A munkaerő kevés, a járási központtal az utak hiánya miatt az év nagy részében semmilyen összeköttetés nincs. Nincs már járási tanács sem, járási pártbizottság sem, a kolhoztagok életkörülményeivel senki sem foglalkozik, technikus nincs, az épületek rogyadoznak. Úgy döntenek, hogy kezdeményezik az egyesülést a Leningrádi terület szomszédos járásában működő Lenin artyellal. 1958. szeptember 6-án az egyesülést megtárgyalja a „másik oldal” is. Az általános véleményt Mokejev brigádvezető fejezi ki:

„Egyesülnünk kell a vologdai kolhozal, mert nálunk is nagyon kevés a munkaerő és bizonytalanra vált itt az élet. Együtt talán megyünk valamire.”

A krivozeróiak áttelepülése a leningrádiak evakuációjának még emlékezetünkben élő képeit idézte: bőgtek a tehének, sírtak a gyermekek, komoran hallgattak az öregek. Krivozero után hamarosan kiürítették Torozert és Nazsmozerót is. A tavak és fenyvesek között csak elhagyott üres házak maradtak az egykori falvak helyén.

A vepszék áttelepülése az egész Simozero-vidéket mozgásba hozta. Nem a lokálpatriotizmus, hanem a józan számítás mondatja velem, és az Októberi Forradalomtól a Nagy Honvédő Háborúig eltelt évtizedek igenis igazolják, hogy ezen a vidéken is lehetséges a szegénység nélküli élet. Csak összébb kell húzni magunkat, ki kell bírni, túl kell élni a nehéz éveket! És miként a fa, amelynek elvágják gyökerét, koronája már szárad, mégis új hajtásokat növeszt, küzd az életéért: úgy küzdenek a simozeróiak is a megmaradásukért. Abban az 1958-as esztendőben Simozero népe úgy várta a segítséget a járási és területi szervektől, mint azelőtt még soha. Saját erejükből megpróbálták rendbehozni a nagy országot, amelytől egész életük függött.

A segítség azonban elmaradt. A krivozerói, topozéri és nazsmozerói „minta” azonban annál inkább lelkesítette a járási hatóságokat. Ha már három falu népe átköltözött, miért ne települhetne át Simozero és Pelkasz lakossága is? Természetesen nem a Leningrádi területre, hanem a járáson belül, mondjuk Ostába, Vodlicába vagy Mergába!

Nem vették figyelembe, hogy a környező falvak vepsze lakói végül is vepsze testvéreikhez költöztek át. Hogy a gazdasági érdek mellett vannak nemzetiségi szempontok is. Hogy a különböző területekhez tartozó kolhozok egyesülésében egy kis nép elkeseredett törekvése fejeződik ki a felszívódás és eltűnés elkerülésére. Simozero likvidálásával a Pondalában és Pjazsozeróban élő keleti vepszék nyelvszigetét váltak, mivel a vologdai területi vepszék minden egymás közti kapcsolata korábban Simozeron keresztül valósult meg. E kapcsolat nélkül a meglévő adminisztratív széttagoltság még tovább mélyült. Reális közelségbe került ezeknek a falvaknak a megsemmisülése is.

Az ostai és a soljai járás felosztásakor Pjazsozero (a „Hullám” kolhoz) és Pondala (a „Béke” kolhoz) a babjevói járás gazdaságilag leggyengébb nyilvánva lett. A 60-as években Kreszcov járási ideológiai titkár egy bizalmas jelentésben így fogalmazott e kolhozokról: „A Béke és a Hullám csak tökreteszik jelentéseinket. Minden mutatójuk elmarad a kívánatostól. Követelik az utat. De minek oda utat építeni, ahonnan nincs mit elszállítani Ha esetleg áttelepülének valahová közelebb, akkor talán beszélhetnénk róla...”

Mikor megemlítettem, hogy Pjazsozero és Pondala vepsze települések, és az áttelepülésnek nem csak gazdasági, hanem nemzetiségi vetülete is van, a titkár arcán leereszkedő mosoly jelent meg: „Mi nem számítjuk őket más nemzetiségnek. Hiszen valamennyien tudnak oroszul!”

Így elfeledkezni a forradalom utáni első húsz évről, amikor a kormányzósági és járási hatóságok oly gondosan foglalkoztak a pondalai vepszék gazdasági és kulturális fejlődésével! Hihetetlen, de tény: a korábbi helyes hozzáállást a nemzetiségek ügyéhez primitív apparatsziki szemlélet váltotta fel, ahol az egyetlen számba jöhető mércét a termelés mennyiségi mutatói jelentik – hány tonna húst, tejet, kenyeret lehet majd onnan kiszállítani... Egy falu sorsa dől el azon, hogy „nincs mit onnan kiszállítani!”

A ragaszkodás az ősi földhöz és a reménykedés a változásban mégis felülkerekedett. A babjevói vezetők terve, hogy a vepszéket valahová „ide a közelbe” áttelepítsék, földjeik helyén pedig sivár legelőkeg hagyjanak, meghíusult Pjazsozero, Kuja és Pondala népének ellenállásán. Egyszerűen nem mozdultak a helyükről. Átvészelték, ahogy tudták az útalanságot, megőrizték saját kolhozaikat, kijártak az erdőre dolgozni – és túléltek a nehéz idők!

A falu immár maga mögött hagyta az olyan értelmetlen kísérleteket, mint az északi kukoricatermesztés, a löherés szántás, a rideg marhatartás negyvenfokos fagyban és sertéstartás zöld takarmányon. Ezekkel frándó egy sorba a hosszú évtizedekig uralkodó gyakorlat, amely a parasztságban gyökeresen kiirtandó múltbéli csökevényt, a falvakban pedig perspektíva nélküli településeket látott. A pusztá felismerés azonban, hogy e gyakorlat teljes felülvizsgálatra szorul, még távolról sem elegendő ahhoz, hogy a falu végre felemelkedhessen és megerősödhessen.

A babjevói járás vepsze kolhozai még a Nem-feketeföldi övezet⁵ átlagához képest is kis méretűnek számítanak. A Hullám és a Béke kolhozhoz 19 falu 550 lakosa tartozik, akik közül csak 188-an dolgoznak a kolhozokban. Egy tagra több mint 6 ha szántó, 7,5 ha rét, majdnem 5 db szarvasmarha és csaknem 100 ha erdő esik. A kolhozok bőségesen el vannak látva a szükséges technikával (traktor, kombájn, teherautó, egyéb gépek). Bár a dolgozókra viszonylag kevés fizikai munka hárul, a munkacsúcsok idején mindkét gazdaság munkaerő-gondokkal küszködik.

Mindennek pedig az a fő oka, hogy a falusiak nem érzik igazán a sajátjuknak a kolhozban folyó termelést. A kollektívizálás idején még úgy hitték, hogy a földet örök és kizárólagos közös tulajdonba kapják; az azóta eltelt évtizedek azonban újra és újra bebizonyították: a föld valójában nem az övék, nem ők döntik el, mit és hogyan termelnek, nem ők maguk szervezik meg a munkát.

A vepszék természetükből eredően falusi emberek. A földtől való elidegenedésük mára mégis oly mértékig jutott, hogy számukra a „kolhozé” azt jelenti: „senkié”. Innen már csak egy lépés a vepsze parasztember végleges elszakadása szűk földjétől, az ablaka alatt csillogó tavacszkától vagy folyótól, s a beköltözés valamelyik városba vagy ipartelepre, ami lényegében egyet jelent az etnikai közösséghez tartozás feladásával.

Napjainkban a vepszék szívében ismét kigyúl a reménység, hogy visszatérhetnek szülőföldjükre, a kihalt és elnéptelenedett falvakba. Ez a remény összefügg azzal, hogy ma Oroszország is visszatér végre a Dolgozó

⁵ A „Nem-feketeföldi övezet” az orosz erdőövezet elhanyagolt mezőgazdaságának fejlesztését célzó brezsnyevi program volt.

Emberhez.⁶ Ma a parasztok ismét kizárólagos használatba vehetik a földet. De elhiszi-e az új gazda, hogy immár valóban az övé a föld? Mindörökké! Sok generáció távlatában! Ha tényleg elhihetné, a vepszék jövője felől nem lenne semmi kétségem!

Simozero vége

Az elnéptelenedett Simozero-vidéket a vepszék elköltözése után először 1967 nyarán látogattam meg. Lesújtó kép tárult elém. A falvakat felverte a csalán. A házak ablakai kitörve, ajtajuk felszakítva – a túristák és a pásztorok ittjártának nyomai –, a szobákat átjárja a szél. A mennyezetek fecskék raktak fészket. Egyes házak már teljesen lerombolva, köztük szétszórva a parasztok maguk készíttette bútorainak maradványai, törött fadobozok, házi szőttesdarabok, eldobott számovárok, vasalók és egyebek.

A fenyőerdő már egészen közel férközött a házakhoz, árnyékot vetve rájuk, de nem enyhítve a hőséget. A levegőt trágyaszag töli meg. Trágya mindenütt: a házak tövében kinőtt málnabokrok között, a kutakban, az ablakpárkányokon, a falakhoz támasztott széles padokon. A jobb állapotú házak telve vannak trágyával: oda húzódik be a jószág a hőség és az eső elől.

Jóllakott, fénylő szőrű ökrök és üszök (több tucat km távolságból hozták ide őket legelni) heverésznek a tóparton a nyírfaliget árnyékában, míg a pásztorok baltával, fűrésszel és hosszú rudakkal felfegyverkezve éppen a soron következő házat rombolják: tűzfát gyűjtenek. Ezek a pásztorok gyűjtötták fel Pusztosa falut. A házak helyén csak egy-egy halom téglá maradt. Mint mondják, ősszel a pásztorok traktoros szánon elszállítják a téglát, és valahol Osta vagy Vityerga környékén elisszák majd az árat.

A falu közelében telefonpóznák állnak. Rájuk akasztva egy-egy darab huzal. A félig lerombolt kórházépület ablaknyílásain kiviláglik a fehérre meszelt fal. És úgy tűnik, mintha még mindig érződne bentől a jó és a klór szaga.

És a dombok meg tavak között falvak és falvak és falvak. Falvak tízesével, bennük udvarok százzal...

Akkor Simozeróban találkoztam egy régi lakossal, az ősz hajú Tyimofej Afonykin apóval, aki életét Kivi-nyem faluban élte le.

„Ha mostanság kimész a tópartra – kezdi az emlékezést – köröskörül embereket látsz. Az egyik falunkban háromszáznál többen vannak. A tavon csónakok. A parton sátrak, az erdőben fejszezsattogás. Lovak nyeríték, tehének nyakában szőlő a kolomp. Pásztorok dobolnak, mint a harkály tavasszal, így hívogatják egymást keresztül a tavon. És micsoda fiúk, micsoda lányok! Semmi sem olyan, mint régen. Csak az erdő, a víz és az ég marad meg úgy, ahogy az Isten megteremtette. De mi lesz velünk ezután?”

Megtudván, hogy értek az anyanyelvén, Tyimofej apó hosszú, keserű beszédbe fogott:

„A mi hazánknál nincs szebb és jobb a világon. Hiába piszkították össze állatokkal az összes falut, az összes tópartot és az összes erdőt, mégis minden évben már kora tavasszal jönnek a túristák Moszkvából, Leningrádból, sőt még délről is. Pihenni jönnek, halászni. A faanyagból összeütnek egy házikót, és abban laknak. Az első napokon emberi módon halászgatnak – a tó tele van hallal. Aztán megúnják, s kezdik a rombolást. A múltkor leningrádiak voltak itt. Nem mondom, kezdetben rendesen halászgattak, de aztán – szégyen és gyalázat! Kitalálták, hogy tutajt építenek. Se szó, se beszéd, neki a baltákkal a házaknak – és punktum. Aztán – ellopják a hálót, robbantással fogják a halat... És semmit sem tehetsz ellenük, nincs erre semmi rendszabály!”

Mikor elhagytam az égerfákkal benőtt falut, a magas tóparton ott állt a hajlott hátú, nehéz sorsú ősz öreg, az utolsó simozeroi vepsze, a régi veszek élő emlékműve.

Az úttól jobbra és balra – az egykori mezők. Felmásztam egy dombra. Az oldalban ismét felgyűjtottak egy házat. Egy gerenda még égett. Természetesen megéri a gazdátlan házak tégláját értékesíteni. És az állatok számára is biztonságosabb, ha nem kell félni a hegyes deszkáktól és gerendáktól, amelyek véletlenül megsérthetik az ökröt vagy az üszöt. A pásztor felel az ökrökért, és a felégetett faluban senki sem vonja őt kérdőre. A törvény nem garantálja az őrizetlenül hagyott házak épen tartását...

⁶ PETUHOV őszinte reménységgel nagy betűvel írja a dolgozó embert! (A Ford.)

Azután jártam Grimekben és Scseljkiben is, azokban a leningrádi területhez tartozó falvakban, ahová sok simozeroi vepsze átköltözött. Beszéltem a nemzetiségi kolhoz utolsó elnökével, Mihail Matvejevicis Trofimovval, aki annak idején nem kevés energiát fektetett abba, hogy Simozero lakói a helyükön maradhasanak.

„Nem volt könnyű megszokni itt – vallotta be, és jóságos széles arcára ráült a szomorúság. – Az első évek anyagilag itt sem voltak jobbak, és mindenkit kényszerített a vágyódás az elhagyott szülőfalu után. Én is minden éjjel Simozeroval álmodtam. Főleg a halászattal. Valószínűleg azért, mert nagyon szerettem halászni, s amikor elnök voltam, akkor is kiültem néha a horgászbót mellé... Azután persze jobbra fordult az élet, de hiszen jobbra fordult volna Simozeroóban is, ha ott maradhatunk! Kilábalt volna a kolhoz is a nehézségekből, ha akkor segtunek nekünk az utat megépíteni!” – legyint kezével és aztán elhallgat.

A többi simozeroi vepszével való találkozás is hasonlóan szomorú élmény volt. Igen, új helyükön látszólag jólétben élnek. De valójában – hiszen nem csak kenyérral él az ember! Akárkivel is beszéltem közülük, egész szívével és lelkükkel oda vágytak vissza, ahol őseik háza, mezeje, földje maradt, amelyet évszázados munkával hódítottak el az erdtől, s ahol az apák, nagyapák és dédapák sírjai vannak. Abban az 1967-es évben minden simozeroi vepsze mint legitímusabb vágyát őrizte még a reményt, hogy egyszer visszatérhet az ősi földre.

Mi változott azóta Simozero körül? Ugyanúgy pusztul és kallódik haszontalanul a Vepsze-vidék e nagy darab szelete? Mert csak nem számítjuk „rendeltetésszerű” használatnak két tucat szarvasmarha tartását azon a földön, amely nemrég még 5000 lakosnak adott megélhetést! Lehet, hogy mégis megkezdődött e csodálatos, festői tájké újraszülése? Mi lett a sorsa az elnéptelenedett falvaknak és azoknak az öregeknek, akik megtagadták, hogy elhagyják őseik földjét?

Elköltözött az örökkévalóságba Tyimofej Afonykin, a legidősebb vepsze; meghaltak vagy elköltöztek rokonai és a többi öreg. Sok falu teljesen eltűnt a föld színéről, a még megmaradtak pedig siralmas képet nyújtanak. A dús fűvű mezőkön és ligetekben nyaranta marhacsordák legelnek, bár már nem annyian, mint az első években.

Igaz, maga a tó km-hosszúságú parti sávval és a Fekete-lyukkal (ez egy karsztos mélyedés, amely egy földalatti vízfolyáshoz vezet) 1983. október 1-jével a Vologdai terület tanácsi határozata értelmében állami természetvédelmi területté nyilvánított. A rezervátumot azonban a gyakorlatban senki sem védi, így a nyaranta ideutazó „vad” túristák, horgászok és vadászok tönkretesznek mindent, amihez hozzáférnek, feltartóztatlanul rombolják a házakat.

A legnagyobb változások azonban nem ezek. Közvetlenül azután, hogy Simozero lakói elköltöztek, három oldalról, mint egy hatalmas polip csápjai, elérték Simozero az épülő utak! Emlékezzünk: a falusiaknak azért kellett elköltözniük, mert nem vezetett hozzájuk út, és a hivatalnoki közöny elutasította segítségkérésüket... Gyönyörű egyenes utak! Ma már utak vezetnek a Simozero-vidék legeldugottabb szögletébe is. Azért épültek, hogy a Vepsze-vidék érintetlen őserdeit kitermelhessék ott is, ahol faüszításhoz alkalmas folyók nincsenek.

Az útéptésbe sok millió rubelt fektettek bele. Mondják, hogy az erdő értéke sokszorosan felülmúlja ezeket a grandiózus összegeket. A simozeroi táj azonban tóvidék, második Karélia:⁷ a vepszék földjén több mint háromszáz kristálytiszt vízű tó található, amelyet sohasem szennyeztek vegyianyagokkal és szennyvízzel! A legjobb erdők a tavak közti dombokon és a parti magaslatokon nőnek. A meglévő törvények ellenére a fakitermelés tarvágással folyik, egészen a vízpartokig: még csak nem is hallottak semmilyen vízvédelmi zónáról vagy védett övezetről. Voltak csodálatosan szép tavak, körben százados fenyőkkel – ma ugyanezek szárnalmas pocsolyák a kipusztított, szemetes sarjerdő között. És semmi remény arra, hogy e csodálatos erdőségnek legalább valamennyi része megmenekül a kitermeléstől: az útéptés költségeinek maximálisan meg kell térülnie, a fakitermelők az utolsó szálig kiirtják az erdőt. Kiirtják, aztán odébbállnak – maguk mögött hagyják az utakat és az erdők letarolt helyét, az igazat megmondva: a lecsupaszított, mindenéből kifacsart földet.

⁷ Karélia – a Finn-tóvidék folytatása – több tízezer taváról híres (A Ford.).

A vepszék legrégibb kirajzasi helye az Ojaty felső és középső vidéke volt (ma Leningrádi terület). E vidéket keresték fel a vepszék első kutatói: orosz és finn tudósok. Az Ojaty-vidék legnagyobb települései: Ozera, Ladva, Peldusi, Jaroszlavicsi.

A peldusi vepsze parasztok megpróbálták magukat megváltani a jobbágyág alól és egészen 1905-ig fizették az örökváltást. Az ozerai, ladvai és jaroszlavicsi vepszék a múlt század utolsó negyedében megszenvédtek a tőkés fakitermelő vállalkozók rohamát. „Minden oldalról özönlének hozzájuk (a vepszékhez – A. P.) az agyafúrt, vakmerő novgorodi vállalkozók. Eltelik tíz-tizenkét év, és a régi veszeknek hírmondója sem marad... Fejsze és háló, fakitermelő vállalkozó és halászati vállalkozó – íme a fegyverek és a harcosok, akik tönkreteszik a gyönyörű csüd folyót, az Ojatyot.” – írja V. MAJNOV az Ojaty menti vepszék százegynéhány évvel ezelőtti sorsáról.

A. I. KOLMOGOROV, aki 1905-ben utazott az Ojaty mentén, még szegényebb állapotban találta a vepszék. Az állandó nincstelenség, az elenyésző csekély földbirtokok, a lovak hiánya, a tavi halászat betiltása olyan súllyal nehezedett a vepszékre, hogy a tudós e nemzetiség közeli kihalását jósolta meg: „Vaksötét szükségben és tudatlanságban élnek utolsó napjaikat.”

Az Ojaty menti vepszék kihalása azonban mégsem következett be, többek között annak köszönhetően, hogy itt állították fel Andronovszkoje székhellyel a Vepsze Nemzetiségi Körzetet. De az Ojaty mentiek sem kerülhették el a sötét időket, amikor a kis nemzetiségekről való gondoskodást az ultrahivatalos „tisztán gazdasági” megközelítés váltotta fel. Itt is bezárták a vepsze iskolákat, fokozatosan kiszorult a nyilvános használatból a vepsze nyelv. A háború után itt is, mint Simozéroban, elkövetkeztek az úttalanság, a kenyér-szűke, az elnéptelenedés évei. A járási összevonáskor itt is felvetődött a vepszék áttelepítésének terve. De a legnagyobb szükség idején segítség érkezett: a ladogai lazac.

Az intézkedések sorában, amelyeket ennek az értékes hálnak az állománynövelése érdekében hoztak, szerepelt ugyanis a fausztatás megszüntetése az Ojatyon, hogy a tutajok ne zavarják a lazac ívását. A tutajozási tilalom végül papíron maradt, a folyó ma is tele van úsztatott fával, egy haszna mégis lett a fausztatási tilalom kihirdetésének: a hatvanas években az Ojaty-vidéken is megkezdődött az utak építése.

Az utóbbi 25 évben többször bejártam a vepszék földjét, és a vepsze probléma világosan kirajzolódott számomra. Alapjában megrendült a települések rendszere. Tízessel tünnek el olyan falvak, amelyeket már az 1496-18. évkönyvben említettek. Bozót és erdő női be a földeket, amelyeket a vepszék nemzedékek során át verejtékes munkával műveltek meg. Barbár módon ezer hektár számra semmisítik meg az évszázados erdőségeket. Tiszta vízű, halban gazdag tavakból az erdőirtás után szemetes pocsoltyák lesznek. A folyókat elborítja és tönkreteszik a fausztatás.

A mezőgazdaságot a vidék csaknem minden falujában a természeti adottságokat és a nemzetiségi sajátosságokat figyelmen kívül hagyva vezetik. Kihalnak a népi tradíciók és a kézműves mesterségek. A lakosság nélkülözi a normális élet elemi feltételeit: nincs út, nincs telefon, az egészségügyi szolgáltatások elérhetetlenek.

Odavész a vepszék kulturális öröksége: elhal a nyelv és a folklór. A fiatal családokban a gyermekek az első szót már nem az ősi anyanyelven ejtik ki. Az általános műveltség alacsony színvonalú, a nemzetiség múltjáról és jelenéről teljes a tájékozatlanság. A történelmet nem ismerik. A szülők nem látják meg a vepsze nyelv tudásában rejlő egyedülálló értéket, csak arra törekcszenek, hogy gyermekeik az orosz nyelvet minél előbb és minél tökéletesebben elsajátítsák. Mindez fékezi az ifjúság intellektuális fejlődését.

Így foglalhatjuk össze a vepsze probléma mai állását.

Az Ojaty menti vepszék életvidámak, erősek és egészségesek. De ha arra fordul a szó, hogyan képzelik népük jövőjét, bizony elkomorulnak.

A kis nemzetek fejlődésének kérdése nagyon összetett. Az asszimiláció folyamata az őket körülvevő nagy nép felé történelmileg kikerülhetetlen. Természetesen eljöhét az idő, amikor a vepszék is feloldódnak az oroszok között, és a vepsze nyelvre már csak egyes személyek fognak emlékezni. Aligha volna értelme a természetes asszimiláció mesterséges lelassításának, de ugyanilyen értelmetlen és igazolhatatlan annak felgyorsítása is.

Véleményem szerint a vepszék asszimilációját nagy mértékben gyorsítja, nemzetiségi öntudatuk és kultúrájuk fejlődését pedig gátolja az önálló területi-közigazgatási egység hiánya. Ha a 20-as vagy a 30-as években sikerült volna egy autonóm körzetet létrehozni számukra (mondjuk a Leningrádi területen belül), amely átfogta volna egész településterületüket, e nemzetiség állapota ma bizonyára kedvezőbb képet mutatna.

Az ürügy, amivel az autonómiát elutasították – a vepszék közigazgatási széttagoltsága és a területükön élő oroszok nagy aránya – egyszerűen tarthatatlan. Csak a keleti és az északi vepszék közé ékelődik egyetlen nagyobb orosz település: Voznyeszenszkoje, ahová mellestleg a háború utáni években sok vepsze költözött. Egyébként a vepsze településterület még ma is egységes és jól körülhatárolható. A másik évről annyit: egyik nemzetiség területe sem mondható etnikailag teljesen homogénnek. Az oroszok ma már a Föderáció 16 autonóm köztársasága közül 5-ben, az 5 autonóm terület közül 4-ben és a 10 autonóm körzet közül 8-ban meghaladják a lakosság felét.⁸ A 20-as években a nemzetiségi körzet létrehozásának fő akadályát feltehetően a vepsze káderek hiánya jelentette, a harmincas évek közepén és különösen a háború után azonban ez már aligha jelentett volna problémát.

A háború utáni ismételt közigazgatási változtatások nyomán ma a vepszék a legkülönbözőbb igazgatási egységekhez tartoznak: a Vologdai terület babajevói és vityergai járásához, a Leningrádi terület bokszitogorszki, tyihvini és podprozseji járásához, valamint – az északi vepszék – a Karél Autonóm Köztársasághoz. Az egységes etnikai területet adminisztratív határok szelik át, amelyek helyenként teljesen blokkolják a kapcsolatokat. Az ilyen mesterséges széttagoltság semmivel sem indokolható. Ráadásul, ismétlem, gyakorlatilag az összes vepsze egymás szomszédságában él, testvér a testvér mellett, összesen mintegy 800 km² területen.

Pillantás a jövőbe

A szovjethatalom évei alatt sok, korábban elmaradott nép jutott el a nemzetiségi válságig. Egyes teoretikusok ezen az alapon kijelentették, hogy nálunk automatikusan eltűnnek és megoldódnak a nemzetiségi problémák. Még az olyan összetett kérdés is, mint a kis nemzetiségek evolúciója, időnként nagyon leegyszerűsített formában jelenik meg. Egyesek pl. kifejtik, hogy minden szocialista nemzetiség, amelynek létszáma meghaladja az ezer főt, perspektíván nemzetiségi alakulhat. Ami az ezer főnél kisebb nemzetiségeket illeti, ezek a többi nemzettel való együttélésben megtanulják a nagyobb nemzet nyelvét, átveszik kultúrájukat és minden kényszer nélkül összeolvadnak velük.

Később abból a primitív tételből kiindulva, hogy az „ezer fős” nemzetiségek önálló nemzetiségi névük magukat, megjelent az irodalomban az ún. „küszöb feletti nemzet” fogalma; bár a küszöbértékről meglehetősen ellentmondó vélemények voltak. „A Szovjetunió nemzeteinek napjainkban végbemenő kölcsönös közeledése és egymás kultúrájának gazdagítása az etnográfia előtt felveti új kategóriák, mint pl. a küszöb feletti és küszöb alatti nemzetiségek bevezetését, amelyek alkalmasak eddig nem ismert etnikai alakulatok, új történelmi közösségek meghatározására.”

Nem tudom, ki mit gondol erről, de nekem nagyon szánalmasnak tűnik a „küszöb feletti nemzet” képviselője, az a vepsze, baskír, lapp vagy bármilyen egyéb származású, aki nem beszél anyanyelvét, nem ismeri népe történelmét és kultúráját. Lenin írta egy helyen: „Semmi sem olyan romboló és hátráltató a proletárok osztályszolidaritására nézve, mint a nemzeti igazságtalanság, és semmire sem olyan érzékenyek a megsértett nemzetiségek, mint az egyenlőségre és annak megsértésére, akár hanyagságból vagy tréfából eredjen is, különösen ha a munkatársak részéről nyilvánul meg. Ezért aztán a nemzetiségek iránt legyünk inkább túlonatú engedékenyek, mintsem a kelleténél kevésbé rugalmasak és megértők!”

Országunkban a vepszéken kívül még kb. száz kis nép él területi autonómia nélkül, és többnyire őrzik nyelvüket és sajátosságait. Minél inkább megnyilvánul az irántuk való érzékenység és gondoskodás, minél óvatosabban viszonyulnak a nagyobb nemzetek képviselői a legkisebb népek nemzeti érzéseire és sajátos kultúrájához, annál inkább megvalósulhatnak nemzetiségi politikánk meghirdetett magasabb elvei.

A vepszék által lakott területek autonóm körzettei szervezése az első és legfontosabb lépés e nemzetiségi problémáink megoldása felé. Ez elősegítené a természeti erőforrások egyszerűbb hasznosítását is. Az autonóm körzet alapot jelentene a vepszéknek kulturális örökségük megőrzéséhez és felvirágoztatásához. A saját igazgatási keret megerősítené nemzeti öntudatukat: így végre egyenlő értékűnek érezhetnék magukat. A nép fejlődése a nemzeti és internacionalista érdekek figyelembevételével felgyorsulhatna.

⁸ 1989-re vonatkozó adatok.

Az önálló körzet felállítása – természetesen megfelelő jogokkal és hatáskörrel – viszonylag rövid idő alatt előmozdíthatná a vidék sokoldalúbb hasznosítását, továbbá az erdők és a vizek megmentését. Az utak kiépítése maga után vonná a mezőgazdaság és a helyi ipar fejlődését, a kézművesség újjászülését, amiről a vepszék már századokkal ezelőtt is híresek voltak a környező és távolabbi országrészekben. A szakemberek dolga megvizsgálni a Vepsze-vidék természeti adottságait, s kidolgozni egy komplex intézkedési tervet, amely összehangolná a nemzeti és az állami érdekeket.

Hiszek abban, hogy a vepsze földeken mégis feltámadnak az elhagyott falvak, erős farmergazdaságok jönnek létre, új életre kel a hagyományos háziipar, és virágzásnak indul a vepsze kultúra. Az ehhez szükséges feltételek immár nagyrészt adottak – gondolok az új földtörvényre, a paraszti gazdaságokról, a vállalatokról és a vállalkozásokról szóló törvényekre és így tovább. Szabaddá vált az út a népi kezdeményezések előtt. A haza minden polgárának egyenlő joga van ahhoz, hogy szabadon és alkotó módon dolgozzon szülőföldjén – és végre nem elvont ideálok megvalósításáért, hanem valóban a saját javára.⁹

Epilógus

A. PETUHOV levele a Sztjerh című folyóiratban (Leningrád, 1992):

A vepszék száma 1900 körül 25,2 ezer főre volt tehető. A legjobb időkben, az 1930-as években, amikor a vepszéknek saját frásuk, iskoláik és két autonóm járásuk volt, népem létszáma elérte a 35 ezer főt. De 1937-ben az összes vepsze iskolát bezárták, a Vologdai terület megalakulásával pedig közigazgatási hatás szelte át a vepszék földjét. Jelenleg a vepszék Karélia, a Leningrádi és a Vologdai terület 7 járása között vannak szétosztva.

A vepszék száma katasztrofálisan csökken: 1959-ben 16 ezer, 1970-ben 8 ezer fő.

Még nem tudhatom, mit hoz majd ki a legutóbbi népszámlálás. Annyi azonban bizonyos, hogy a mesterséges szétszakítás miatt a vepszék elvesztik egymással minden kapcsolatukat, a nyelvterület szigetekre szakadozik, az egyes szigetek között pedig sem út, sem telefon, sem közigazgatási kapcsolat nem marad. Minden település a maga igazgatási központjához, vagyis a járásszékhelyekhez van beköthetve.

Mindennek eredményeként oda jutunk, hogy a vepszék szégyellik nyelvüket, elfelejtik kultúrájukat, és felsőbb utasításra egész tanácsi körzetek oroszok nyilvánítják magukat. A legutóbbi népszámláláskor a Leningrádi területen élő mintegy 3,5 ezer vepsze között alig 300-an akadtak, akik minden nyomás ellenére ragaszkodtak ahhoz, hogy őket vepszeként írják össze. Íme, ez a mai helyzet.

Ha a kis népek, mint a vepszék nyelvének és kultúrájának megőrzéséről akarunk beszélni, mindenekelőtt a fenti adminisztratív akadályokat kellene megszüntetni.

Karéliában az utóbbi években ismét bevezették a vepsze frásbeliséget. De csak néhány iskolában folyik vepsze nyelvű oktatás. Az adminisztratív korlátozások miatt azonban a többi körzetben még ezt sem valósíthatjuk meg. A Leningrádi területen nincsenek is falusi tanácsok, csak városiak. Bár a városi körzetekhez sok vepsze kistelepülést tartozik, a falvak ügyeivel a városi tanácsok egyáltalán nem foglalkoznak. Hát még ha vepsze településekről is szó!

A vepsze népesség elvándorlása eléri az évi 10%-ot. Nyilvánvaló, milyen különbség van az orosz és a vepsze népesség elvándorlása között. A folyamat ugyanaz, az eredmény mégis különböző: míg az orosz paraszt a városba költözve is orosz közegben marad, a vepszék a városban idegen nyelvű közegbe kerülnek, és a vepsze elvándorlással való költözésük fokozatosan megszűnik.

Íme, a kis népek eltűnésének egyik oka!

Tudom, hogy a Petrozavodszkban 1988-ban megtartott regionális tanácskozáson egyhangú határozat született arról, hogy kérni fogjuk az Orosz Föderáció kormányát, hozzon létre autonóm körzetet a vepszék számára a Karél Autonóm Köztársaság keretében. A Vologdai terület vezetősége hajlandónak mutatkozik arra, hogy a vepsze településeket átadja a leendő autonóm körzetnek. A leningrádi területi vezetés álláspontját nem ismerem. Láthatóan úgy gondolják, nincs is már különbség az oroszok és a vepszék között. És különben is,

⁹ Megjelent a „Kis népek pedig nincsenek” (Narodov malih nye bivajet) című tanulmánygyűjteményben, Molodaja Gvargyija, Moszkva, 1991.

miért akarna valaki vepsze lenni? Hogyan magyarázzuk meg ezeknek a vezetőknek, hogy ha csak tíz ember beszélné is a vepsze nyelvet, amíg él a nyelv, miért kell felesleges akadályokat gördíteni egy nép fennmaradása elé?

Fordította: HAJDÚ-MOHAROS JÓZSEF

(A cikk folytatása a 280. oldalról)

Ezek a „Humánföldrajz szótára” c. kötet alapján az alábbiak: „a humánföldrajzi megközelítés megkülönböztet aktív és központi szerepet, humán tudathoz és tevékenységhez, humán öntudathoz és kreativitáshoz vezet; ugyanakkor egy kísérlet is az életesemények humán jelentőségének, értékének és jelentésének az értelmezésére.”

„A strukturalizációs elmélet: GIDDENS és a struktúra és tevékenység együttes megjelenése” c. negyedik fejezetben P. CLOKE azokat a strukturalista humánföldrajz számára tett javaslatokat boncolgatja, amelyek akkor jelentek meg, amikor felismerték, hogy a marxista földrajz „struktúra orientált” megközelítései és a humánföldrajz „tevékenység orientált” megközelítései talán összeegyeztethetők. A strukturalista humánföldrajz az 1980-as évek táján kezdett kibontakozni, amelynek az elméleti kidolgozásában nagy szerepet játszott Anthony GIDDENS. Napjainkra a strukturalizációs elmélet – a társadalomtudományok majd egy évtizednyi szofgálata után – hanyatlóban van, hogy átadja a helyét a következő irányzatoknak (pl. realizmus, posztmodernizmus).

Az ötödik fejezet („A humánföldrajz realista megközelítései”), – amelyet szintén P. CLOKE írt – a realista filozófia jellemzőit és alkalmazását fedi fel a társadalomtudományokban, valamint a realizmus humánföldrajzban való közreműködésének az értékelésére vállalkozik. Végezetül pedig összegyűjti a realizmust ért kritikákat, amelyek közül csak három lényegesebbnek féttel foglalkozik behatóbban. Az 1980-as években és az 1990-es évek elején a humánföldrajzosok komolyan el voltak foglalva a realizmus filozófiájával, elméletével és metodikájával, amelynek mélyebb történelmi gyökerei a filozófia ókori történetébe nyúlnak vissza. Ezen időszak legkiemelkedőbb filozófusának Roy BHASKART tartották, aki azt mondta: „igen, van egy «valódi világ», ám annak a legjelentősebb elemei nem figyelhetők meg közvetlenül”. A realizmus egyik leggyakrabban idézett definícióját GREGORY (1986) adta, szerinte: „A realizmus az absztrakció használatán alapul, hogy azonosítsa a specifikus struktúrák (szükséges) okozati erőit és kötelezettségeit, amelyek specifikus (véletlen) feltételek között valósulnak meg.”

Az utolsó fejezet („A posztmodern humánföldrajz különbségei”), ami Ch. PHILO tollából származik, három alfejezetre („A posztmodernizmus, mint tárgy; A posztmodernizmus, mint attitűd; A posztmodern humánföldrajz jelrendszerei”) tagolódik. Az utóbbi években számos humánföldrajzos kapcsolódott be a posztmodernizmusról folyó vitába, ami különböző értelmiségi körökben zajlik. Különösen azok érdemének figyelmet, akik az építéset, az irodalom és a kultúra más módon való kifejezésének sajátosságait foglalják elméletekbe. Néhány teorista úgy értelmezi a posztmodernizmus „tárgyát” vagy a posztmodernizmus korát, mint a gazdaság, a politika, a társadalom és a kulturális folyamatok komplex kölcsönhatása a 20. sz. végén. Más teoristák sokkal inkább mással vannak elfoglalva: „attitűd” fejlesztésével az ismeretek érdekében, amit a világról szerezhetünk; a módszerek érdekében, amelyeket a folyamatokban alkalmazhatunk; az elméletek érdekében, amelyek megalapozzák kutatásainkat; végül a módszerek érdekében, amelyekkel erőfeszítéseinket fejezzük ki egymásnak szavakban, képekben és hangokban.

A kötet végén több mint 20 oldalas irodalomjegyzék található, amely gazdag forrásanyagot kínál az egy-egy témakörben való további elmélyüléshez, a név- és tárgymutató pedig nagymértékben megkönnyíti az olvasó tájékozódását.

Az egyes fejezetek jól felépítettek. Értéküket még inkább növelik a gondosan összeválogatott, különböző szerzőktől származó, hosszabb-rövidebb idézetek, amelyek az egyébként olvasmányos stílus élvezhetőségét sem csökkentik.

Ez a könyv nemcsak a humánföldrajz elméleti megközelítései iránt érdeklődők (kutatók, szakemberek), hanem a felsőoktatásban tanulók számára is hasznos olvasmány lehet, Angliában máris igen nagy sikert aratott a hallgatók körében. Összességében véve örömmel ajánlom mindazok figyelmébe ezt a lényegében „hiánypótló” művet, akiket foglalkoztatnak a földrajztudomány elméleti kérdései.

KISS ÉVA